

Tärkeä kirja tärkeästä asiasta: Timo Airaksinen ja Mervi Friman, Asiantuntija-ammattien etiikka, Hämeen ammattikorkeakoulun julkaisuja, 2008.

Ammattietiikka on perinteinen filosofisen etiikan ala. Usein ammattien etiikassa on lähtökohtaisesti keskitytty ns. klassisten professioiden etiikan pohdintaan. Nämä klassiset professiot ovat toimineet yhteiskunnan keskeisissä uusintamis- ja turvaamistehtävissä. Tällaisia ovat mm. opettaja, pappi, juristi, lääkäri ja sotilas. Nämä professiot turvaavat yhteiskunnan kannalta keskeisiä arvoja, kuten sivistys, hyveellisyys, oikeus, terveys ja turvallisuus. Kukin näistä arvoista on yhteisöllisesti arvokkaaksi katsottu hyve. Profession edustajilta on edellytetty tiettyjä tehtävän edellyttämiä tietoja ja taitoja, mutta myös ammatillis-eettistä lujuutta. Lyhyesti sanottuna professioiden edustajilta on edellytetty ammatillisuutta.

Yhteiskunnan asiantuntijuistuminen on kuitenkin asettanut ammattien eettisen pohdinnan uuteen valoon. Klassisten professioiden yhteiskunnallinen asema on muuttunut voimakkaasti ja samanaikaisesti muiden ammattien edustajille on tullut tehtäviä ja toimia, jotka muistuttavat pitkälle klassisten professioiden tehtäviä. Siten ei ole riittävää keskittyä tutkimaan vain klassisten professioiden etiikkaa.

Tämä yhteiskunnan asiantuntijuistuminen näkyy muun muassa ammattikorkeakoulujärjestelmän rakentumisena. Ammattikorkeakoulujen keskeinen tehtävä on kouluttaa ammatillisia asiantuntijoita. Koulutuksessa on etsitty, ja löydettykin uusia painotuksia. Näin ammattikorkeakoulut ovat ottaneet oman tärkeän paikkansa suomalaisessa koulutusjärjestelmässä. Se, miten työmarkkinat pystyvät hyödyntämään tämän uuden voimavaran, jää nähtäväksi. Kuitenkin jo nyt on selvää, että ammattikorkeakoulusta valmistuneet ovat sijoittuneet hyvin työmarkkinoille.

Ammatillisen asiantuntijuuden problematiikka on monella tavoin ongelmallinen. Tuskin on tarpeen, tai mahdollistakaan saada tiettyä yhtenäistä perusnäkökulmaa, mitä ammatillisella asiantuntijalla tarkoitetaan. On hyvä, että tätä vaikeasti hahmottuvaa asiaa tarkastellaan toisistaan poikkeavilla tavoilla. Eräs seikka, joka vaikuttaa korkeasti koulutettujen ammatillisten asiantuntijoiden problematiikan jäsenyykseen, on perinteinen hierarkia. Esimerkiksi sairaanhoitaja on nähty lääkäriprofession ohjauksen alla olevana subprofessiona. Se,

että hoitotiede on jo ollut itsenäinen tieteenala jo pitkän aikaa, ei kuitenkaan muuta tätä ammatillista hierarkiaa tieteenalakehityksen kanssa samaan tahtiin.

Ammatillisella asiantuntijalla on asemansa puolesta tietty auktoriteettiasema. Häntä kuunnellaan hänen ammattinsa asioissa. Käytännön maailmassa asiat ja ongelmat eivät kuitenkaan rajaudu ammattialojen mukaisiksi. Lisäksi ammatillisen asiantuntijan asiat koskettavat ja muuttavat ihmisten elämää ja olemista monin tavoin. On tärkeää tarkastella, miten asiantuntijan tulisi toimia eteenpäin tulevaisuudessa, mitä erilaisimmissa tilanteissa.

Nykyisin on yleistä puhua asiakaslähtöisyydestä tai käytäntölähtöisyydestä tilanteissa, joissa ammatillinen asiantuntija toimii. Esimerkiksi koulussa on puhuttu oppilaslähtöisyydestä, asiakaslähtöisyydestä puhutaan niin julkisten sosiaali- ja terveyspalveluiden kuin matkapuhelimien valmistuksen yhteydessä. Tällainen puhe on erittäin tärkeää ja olennaista, kuitenkin se on samalla äärimmäisen ongelmallista. Aristoteles tuo esiin *Politiikassa* näkemyksen, jossa aitoa tietoa on paitsi tekijällä myös käyttäjällä. Käyttäjä tietyissä tapauksissa tietää paremmin kuin tekijä, millainen tuote on. Onkin erittäin tärkeää pohtia (ammatillisen) asiantuntijan ja asiakkaan (maallikon) välistä suhdetta. Asiantuntija asiantuntijuuttaan on maallikkoa pätevämpi arvioimaan asiassa. Kuitenkin asiakas käyttäjänä on monella tavoin asiantuntijaa paremmassa arviointiasemassa. Asiantuntijan ja maallikon tai asiakkaan välinen suhde asiaan liittyvässä toiminnassa ja päätöksenteossa on vaikea ongelma-alue. Tämä ongelma-alue on eettisesti väritty. Eri asiantuntijuuden alat poikkeavat huomattavasti toisistaan. Tämän problematiikan avaaminen on eräs keskeinen asiantuntijuuden etiikan alue.

Teoreettinen asiantuntija, joita pääsääntöisesti ns. tiedekorkeakoulut kouluttavat, on kiinnostava asiantuntijuuden erikoisluokka. Teoreettisen asiantuntijan erottaa käytännöllisestä asiantuntijasta hänen alansa riippumattomuus käytännöllisistä arvotekijöistä. Perussyynä tähän on, "että sen paremmin totuus kuin tieto tai informaatiokaan eivät ole eettisiä käsitteitä" (65). Tieteen tavoitteellisuutta on erittäin vaikea ymmärtää. Tämä vaikeus näkyy jo puheessa tutkijoiden pakenemisesta omiin norsunluutorneihinsa. Todellisuudessa kyse ei ole pakenemisesta johonkin, vaan oman ydinasian mahdollisimman hyvästä suorittamisesta – vastuullisuudesta. Tutkijan vastuullisuus on episteemistä, ja tutkijan hyveet ovat episteemisiä: totuus, totuudellisuus, rehellisyys ja

luotettavuus. Tutkija ei voi eikä saa lipsua näistä arvoista. Näin ollen tutkijan etiikka painottuu eri tavoin kuin ammatillisen asiantuntijan etiikka. Käytännöllisen asiantuntijan vastuullisuus on siten teoreettista asiantuntijaa laajempi. Miten määrittä tämä vastuullisuus ja sen rajat?

Ammatillinen asiantuntija toimii ja työskentelee moninaisten arvojen ja arvostusten ristipaineessa. Arvoiksi katsotaan ”kaikki ne asiat, joihin joku ihminen osoittaa myönteistä kiinnostusta” (21). Arvojen ohella on ns. epäarvoja, joita ovat ”kaikki ne asiat, johon joku ihminen osoittaa kielteistä kiinnostusta” (21) Luonnollisesti arvojen ja epäarvojen väliin jää ne, joihin ei osoiteta myönteistä eikä kielteistä kiinnostusta. Tällainen luokittelu on lähtökohtaisesti subjektiivinen. Kuitenkaan arvoihin ei tule suhtautua leikittelevän kevyesti: arvoja ei voida rakentaa työyhteisön arvoiltapäivässä.

Erilaisia arvoalueita on mahdollista luokitella eri tavoin, niitä ovat esimerkiksi eettiset, taloudelliset, nautinto-, esteettiset, episteemiset, luonto- ja turvallisuusarvot. Näiden alueiden välinen keskinäinen järjestäminen on vaikea tehtävä – onko se edes mahdollinen. Järjestys ei varmaankaan perustu mihinkään objektiiviseen ja todenmukaiseen kriteeristöön. Tämä seikka tekee asiantuntijuuden etiikasta vaikean alueen: miten sovittaa yhteen erilaisista arvolähtökohdista tulevat vaateet ja paineet?

Humen giljotiini erottaa arvot ja normit ylikäymättömällä kuilulla tosiasioista. Tämän leikkurin luonne ja pätevyys on pysyvän filosofisen kiinnostuksen kohteena. Ammatillisen asiantuntijuuden etiikka tuo sen uudella tavalla ajankohtaiseksi. Asiantuntijan käytännön työ tuntuu liikkuvan arvojen ja tosiasioiden välisen kuilun yli. Esimerkiksi päätöksenteko tai toimintatapojen hyväksyminen tuntuvat liikkuvan juuri tämän kuilun yli. Riippumatta näkemyksestämme Humen giljotiiniin on selvää, että faktinen hyväksyminen eli käytännössä toimiminen ei tarkoita oikeutusta. Oikeuttaminen on oma, käytännön toiminnasta erillinen asiansa. Asiantuntijan työn tulee olla paitsi käytännössä hyväksyttyä, myös oikeutettua.

Ammatillisen asiantuntijan etiikan problematiikka liittyy edellä kuvattuun alueeseen. Tämän problematiikan jäsentäminen edellyttää laaja-alaista arvoteorian ja etiikan teorioiden tuntemusta. On olennaisen tärkeää, että eettis-käsitteellinen tarkastelu on riittävän rikas, jotta problematiikka tulee riittävällä syvyydellä ymmärretyksi. Tässä suhteessa kirja antaa hyvän perustan. Kirja on riittävän laaja, mutta samalla selkeä johdatus ammattien ja asiantuntijuuden etiikan perusteisiin. Siten kirjaa voi suositella kenelle tahansa asiasta

kiinnostuneelle. Kirjaa voi lukea niin pitkälle edennyt etiikan asiantuntija kuin asiantuntijuuden etiikan vasta-alkaja.

Eettinen taito on inhimillisenä taitona opittavissa. Tämän kirjan teoriaosuus antaa hyvän tiedon asiaan liittyen. Kuitenkin taito edellyttää myös harjoittelua. Kirjan tehtävät antavat mainion ideapankin eettisen taidon käytännön harjoitteluun. Tehtävät kuitenkin on suunnattu työelämää tunteville, siten näiltä osin se ei soveltune nuorille, joilla ei ole riittävää työelämäkokemusta. Kuitenkin näiltä osin se soveltuu hyvin ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon suorittajille, joille kirja on pääsääntöisesti suunnattukin, mutta se soveltuu mainiosti myös oheismateriaaliksi käytännön työelämän kehittämishankkeisiin.

Arto Mutanen